

# Kunst werkt in de zorg

**Kunst en cultuur hebben een positieve invloed op onze gezondheid en een directe invloed op ons gevoel van welzijn. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan het herstel van fysieke en mentale problemen en aan het ervaren van levenskwaliteit. In een recent wetenschappelijk [rapport](#) benadrukt de Wereldgezondheidsorganisatie het belang van de kunsten in het gezond zijn en gezond blijven tijdens alle levensfasen.**

Kunstbeoefening is een krachtig middel voor zelfontplooiing en kan van grote betekenis zijn voor iemand die extra aandacht of zorg nodig heeft. Het beleven van kunst en cultuur laat een ander perspectief zien en kan een hulpmiddel zijn in het verwerken van ervaringen, het aanleren van nieuwe vaardigheden en competenties of het vormgeven van een andere toekomst door ziekte.

Kunstenaars en culturele professionals als theatermakers, dansers, social designers en musici zijn van grote waarde voor het maatschappelijke veld en de zorgsector. Als uitvoerder van kunst- en cultuuractiviteiten bijvoorbeeld, maar ook als vormgevers van de leef-, woon- of zorgomgeving. Met hun

creatieve blik kijken kunstenaars op een andere manier naar vraagstukken in de zorg- en welzijnssector. Ze werken aan de grote uitdagingen in onze maatschappij zoals vergrijzing, dementie, eenzaamheid, depressie en burn-out. In co-creatie met zorgprofessionals ontwikkelen ze nieuwe werkwijzen en innovaties.

De landelijke en provinciale kennis- en adviesorganisaties voor kunst en cultuur - [LKCA](#), [Cultuur Oost](#) en [Kunstloc Brabant](#) - bundelen ervaring, kennis en expertise. Kennisdeling, onderzoek en gezamenlijke promotie van *good practices* voorkomt dat pioniers steeds opnieuw het wiel hoeven uit te vinden.

'Creatieve denkers kunnen in het creëren en vormgeven van een gezonde leefomgeving een belangrijke rol spelen en daardoor met kunst en cultuur preventief een positief effect hebben op onze gezondheid.'

*Gerard Molleman, GGD Gelderland Zuid*

'Door ziekte verandert vaak de identiteit van de patiënt. Een kunstenaar kan daarin duiden en bespreekbaar maken.'

*Silvia Russel, beeldend kunstenaar  
en wetenschapper*

### **Positieve gezondheid**

In 2014 promoveerde Machteld Huber van het [Institute for Positive Health \(IPH\)](#) op het door haar ontwikkelde model Positieve Gezondheid. Sindsdien werken steeds meer organisaties met dit concept. Gezondheid wordt door Huber niet meer gezien als de af- of aanwezigheid van ziekte, maar als het vermogen van mensen om met fysieke, emotionele en sociale levensuitdagingen om te gaan en zoveel mogelijk eigen regie te voeren. In deze visie is gezondheid niet langer meer strikt het domein van de zorgprofessionals, maar van ons allemaal. Hilde van den Berg deed in 2019 voor Cultuur Oost [onderzoek](#) naar de wetenschappelijke onderbouwing van de effecten van cultuurparticipatie in relatie tot het model Positieve Gezondheid.

### **Who cares? We care!**

Kunst, cultuur, zorg en welzijn, hoe breng je die verschillende werelden bij elkaar? Op veel plekken werken kunstenaars en zorgprofessionals met een passie voor betere zorg al samen aan een zorgomgeving die prettiger, mooier en duurzamer is, en dus minder stressvol. Hun werk komt ten goede aan de zorg en dus aan onze samenleving. Kunstloc Brabant heeft [twee magazines](#) uitgegeven met inspirerende projecten en *good practices*. In de eerste editie *Who Cares?* zijn een aantal bijzondere voorbeelden bij elkaar gebracht die laten zien wat er mogelijk is als kunst, zorg en welzijn elkaar ontmoeten. De tweede editie *We Care* gaat een stapje verder en onderzoekt de vraag: kunst, cultuur en gezondheid – hoe werkt dat in de praktijk?

'Als kunstenaars voegen wij iets toe aan de zorg. De zorgprofessional hoeft het niet allemaal zelf te doen. De kunstenaar kan als het ware een extra zorgdiscipline zijn.'

*Debora Heijne, kunsteducator en dansmaker*

# Conclusies onderzoek

Wat is er nodig om kunst, cultuur, zorg en welzijn in de praktijk met elkaar te verbinden? Deze vraag werd in 2020 voorgelegd aan zorg- en kunstprofessionals, beleidsmakers, wetenschappers en fondsen. Uit diverse interviews en bijeenkomsten kwam naar voren dat er een breed gedragen behoefte is naar samenwerking tussen de verschillende professionals.

1.

Belangrijk is om aan te tonen dat er een **palet aan mogelijkheden** bestaat om aan kwaliteit van leven en gezondheid te werken. Zorg wordt gezien als basisvoorwaarde terwijl kunst en cultuur vaak ingezet worden als extra luxe. Goede zorg vraagt om aandacht voor welzijn, en dat kan ingevuld worden met kunst en cultuur.

2.

De zorg ziet zich gesteld voor nieuwe uitdagingen. Denk aan de oprukkende vergrijzing, het stijgende aantal obesitaspatiënten, en de gevolgen van de coronapandemie. De GGZ en Jeugdzorg staan onder druk door grote groepen (jonge) mensen met mentale problemen en burn-outklachten. **Kunst en cultuur** kunnen een rol spelen in preventie, herstel en verwerking van een trauma en zo de druk op de zorg verminderen.

3.

Innovatie is niet alleen de technologie in de zorg, maar ook de **sociale innovatie** die zich bezighoudt met wat iemand dagelijks meemaakt en doet. Cultuur is voor veel mensen onderdeel van het leven en kan een ingang zijn om aan gezondheid of preventie te werken.

4.

De kunstenaar kan een andere discipline, een andere rol toevoegen aan de zorg: andere ogen, een frisse denkwijze, een andere aanpak voor bijvoorbeeld **mentale begeleiding** tijdens een ziekteproces.

5.

**Wetenschappelijk onderzoek** aan de hand van data en beschreven en overdraagbare evidence based methodieken laat zien dat de samenwerking tussen kunst, cultuur, zorg en welzijn werkt voor cliënten.

6.

Er is geen standaard recept, want elke situatie is weer anders. Maar er is wel **ervaring** opgebouwd in verschillende projecten en samenwerkingsrelaties die als basis kunnen dienen voor het opbouwen van een goede werkrelatie tussen kunst, cultuur, zorg en welzijn.

7.

Het proces om te komen van het projectmatig inzetten van kunst en cultuur naar verduurzaming in het dagelijks handelen in de zorg, wordt mogelijk door bijvoorbeeld **gedragswetenschappers** te laten participeren in projecten om hen anders te leren kijken en denken.

8.

Draagvlak voor kunst en cultuur **binnen zorgorganisaties** wordt versterkt door trainingen, presentaties, ervaringen en onderzoek, op alle niveaus binnen de organisatie. Datzelfde geldt voor draagvlak in het onderwijs.

9.

Fondsen zijn actief in eigen domeinen met een strikte scheiding. De uitdaging is om ervoor te zorgen dat **fondsen** openstaan voor de verbinding tussen kunst, cultuur, zorg en welzijn.

10.

Ervaringsdeskundigen zijn een grote bron van kennis. Hun leefwereld en perspectief moeten meer centraal staan en een plek krijgen náást wetenschappelijke en professionele kennis. Kunst en cultuur kunnen een rol spelen in het **naar boven halen** van die ervaringsdeskundigheid.

# Aanbevelingen voor samenwerking

1.

**Sluit aan bij zorg- en welzijnsnetwerken** zoals het digitale platform [1Sociaaldomein](#), de [Health Innovation Schools](#) (Ministerie van VWS) en regionale en lokale netwerken.

3.

**Lobby voor een [innovatiefonds](#)** om projecten die voortkomen uit de samenwerking te kunnen initiëren en verduurzamen. Op provinciaal of landelijk niveau, maar in ieder geval domeinoverstijgend.

5.

**Breng [opleidingen](#) in kunst, cultuur, zorg en welzijn samen.** Benut de verschillende expertises met als doel bij te dragen aan de levenskwaliteit van mensen in kwetsbare posities.

7.

**Zet de benadering vanuit het model [Positieve Gezondheid](#) centraal.** Dit model biedt kansen om verschillende disciplines met elkaar te verbinden.

9.

**Zoek aansluiting** bij bestaande [agenda's](#) en urgente thema's zoals vergrijzing, dementie, eenzaamheid, depressie en burn-out.

2.

**Een brede vertegenwoordiging uit alle domeinen is een vereiste.** Voor een goed en volledig inzicht in kansen en knelpunten zijn alle perspectieven nodig. Zoek daarom nog meer de [verbinding](#) met de zorg- en welzijnssector.

4.

**Laat goede [voorbeelden](#) zien.** Met een uitgekiend en breed palet waarmee je de verschillende rollen van een kunstenaar kan laten zien, geef je de mogelijkheden van de verbinding tussen kunst, cultuur, zorg en welzijn een gezicht.

6.

**Geef wederkerigheid vorm in de [relatie tussen kunst en zorg](#).** Kunstenaars leren van het systematisch werken in de zorg en zorgprofessionals leren anders kijken naar een zorgvraag.

8.

**Werk aan duurzaamheid** door sleutelfiguren binnen zorg- en welzijnsorganisaties te betrekken in de samenwerking en de resultaten van een project [breed te delen](#).

10.

**Organiseer [stages](#)** in elkaars werkveld.

## Meer weten? Neem contact met ons op!

Gelderland: Lily van Engen - [lilyvanengen@cultuuroost.nl](mailto:lilyvanengen@cultuuroost.nl)

Noord-Brabant: Atty Bax - [atty.bax@kunstlocbrabant.nl](mailto:atty.bax@kunstlocbrabant.nl)

Overige provincies: Ingrid Docter - [ingriddocter@lkca.nl](mailto:ingriddocter@lkca.nl)

### Aan het onderzoek werkten mee:

• Niels van Poecke, Erasmus Universiteit Rotterdam • Jetske van Oosten, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie • Wim Burggraaff, ministerie van OCW • Anne Ligtenberg en Mats Horbach, social designers • Sjaak Langenberg en Rosé de Beer, social designers en kunstenaars • Evert Schot, Raad voor Volksgezondheid en Samenleving • Debora Heijne, kunsteducator en dansmaker • Silvia Russel, beeldend kunstenaar en onderzoeker AMC • Joost Heinsius, Values of Culture & Creativity • Gino van Zolingen, FCP • Jill Senhorst, FCP • Gerard Molleman, GGD Gelderland Zuid • José Krijnen, beeldend kunstenaar en geestelijk verzorger Park Zuiderhout • Maaike Mul, coördinator kunst en cultuur Vitalis WoonZorg Groep • Sandra Kuiper, projectleider wetenschappelijke onderzoek DeTijd van je Leven • Ulco Mes, beleidsmedewerker cultuur gemeente Tilburg • Ilona Senders, kwaliteitsmanager Severinus • Janine Cloosterman, staffunctionaris Innovatie & Beleid ContourdeTwern • Rob Haen, initiatiefnemer The Living Museum Tilburg

### Werkgroep *Kunst is gezond!*

Atty Bax, Kunstloc Brabant • Ingrid Docter, LKCA • Lily van Engen, Cultuur Oost • Ingrid Smit, LKCA • Warner Werkhoven, Kunstloc Brabant • Angela van Dijk, LKCA • Liesbeth Jans, Kunstloc Brabant

**KUNSTLOC  
BRABANT**

**K<sup>L</sup>  
C  
A**

**cultuur  
oost.**